

EQUİLBRIUM FİLMİ ÖZELİNDE DİSTOPIK FİMLERDE TOPLUM VE BİREY

Society And Individual In Dystopic Films Within The Scope Of Equilibrium Movie

Mizgin ADAR

Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Dramatik Sanatlar, Kocaeli/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6116-2025>

Cite As: Adar, M. (2021). "Equilibrium Filmi Özelinde Distopik Filmlerde Toplum Ve Birey", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(43): 609-618.

ÖZET

Distopik filmler, gelecekte veya bilinmeyen bir zamanda geçen, gerçeği yeniden biçimlendiren, kaygı verici, geleceğe dair düşündürücü bir özelliğe sahiptir. Bu çalışmada Equilibrium filmi kapsamında; distopik unsurlar, distopik yönetim biçimi ile birey ve toplumun durumu ele alınmıştır. Çalışmada akademik bir alt yapı için alan yazın taraması yapılmış, distopik filmlerdeki toplumsal düzeni oluşturan temel, ortak unsurlar ve toplum üzerindeki kontrol mekanizmaları açıklanmıştır. Sinemada distopyadan bahsedilerek, film incelemesine geçilmiştir. Filmde dayatmacı, katı yönetim biçimlerinin yol açtığı yaşam biçimleri sunulmaktadır. Örnek film aracılığıyla distopik toplumların katı, dayatmacı, insani değerlerden yoksun ve tekeli bir anlayışa sahip olduğu, toplumsal kontrolün sürekli gözetim, korku, zihinsel müdahale, şiddet ve tekipleştirme yöntemleriyle sağlandığı bulgularına ulaşılmıştır. Bireyin değersizleştirildiği, kendisine ve çevresine karşı bir yabancılaşmaya itilerek insani değerlerini kaybettiği, bireylerin birer mekanik canlıya dönüştürüldüğü gibi sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Distopya, Film, Equilibrium

ABSTRACT

Dystopian films have a worrying, thought-provoking feature of the future, reshaping the truth, set in the future or at an unknown time. In this study, within the scope of Equilibrium film; dystopian elements, dystopian management and the situation of the individual and society are discussed. In the first phase of the study, a literature review was scanned for an academic infrastructure, the basic, common elements that make up the social order in dystopian films and the mechanisms of control over society are explained. By mentioning dystopia in cinema, film review has been started. The film is presented with lifestyles caused by imposing, strict forms of management. It has been concluded that dystopian management systems have a strict, imposed, devoid of human values and a monopolistic understanding, and that social control in these systems is achieved through continuous surveillance, fear, mental intervention, violence and uniformization methods. Results have been obtained, such as the individual being devalued, being pushed into alienation against himself and his environment, losing their human values, and the individuals being turned into mechanical beings.

Keywords: Dystopia, Film, Equilibrium

1. GİRİŞ

Distopik filmler, dünyadaki mevcut sistemleri ve bu sistemlerin gelecekte nasıl bir hal alacağını kurgulayarak eleştirel bir bakış açısı sergilemektedir. Distopik filmler, içinde bulunulan zamanın veya geçmişin ekonomik, politik, teknolojik gelişmelerinden hareketle distopik bir dünya tasarlamaktadır. Geleceğe dair ipuçları vererek, mevcut düzenin ve olası gelişmelerin sebep olacağı olumsuzlukları ortaya koyarak izleyicide bir bilinç oluşturmaktadır. Değişen yaşam koşulları, güç dengeleri beraberinde yeni yaptırımlar, yeni yaşam biçimlerini getirmektedir. Bireylerin bu değişimlere adapte olma süreleri birbirinden farklılık göstermektedir. Gücü elinde bulunduranlar istinasız bu durumu göz önünde tutarak hareket etmekte ve arzu ettikleri tek aklın hakim olduğu bir dünya düzeni yaratmaktadırlar. Ancak bu harekete geçiş süreci çeşitli değişkenler sebebiyle farklılık gösterebilmektedir. Kimi iktidarlar, teknolojik imkanlarla kısa süreli olarak hedeflerini gerçekleştirirken kimileri inanç temelli yaklaşarak durağan ancak sürekli bir yaklaşım, kimileri de korku temelli bir tavır sergileyerek hedefine ulaşmaktadır. Distopya sinemasında bu gibi durumlar sıklıkla ve çeşitli kurgularla gerçekleştirilmektedir. Gelecekteki olası yaşam biçimlerinin, distopik filmler aracılığıyla kritik edilmesi, izleyicide bir sorgulama süreci başlatmaktadır. Bu distopik filmler, bir arada yaşamın nasıl olması gerektiğine dair bir tartışma yaratırken bir yandan da içinde bulunulan yaşamın bir tasvirinin yapılmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmanın konusunu, distopik düzenlerde, toplum ve bireyin durumu, bireylerin yönetim tarafından nasıl konumlandırıldığı oluşturmaktadır. Bu çalışmada amaç, Equilibrium filmi özelinde distopik unsurların, distopik yönetim ve yaşam biçimlerinin, birey ve toplumunun durumunun ortaya çıkarılmasıdır. Bu çalışmayı önemli kılan, içinde bulunulan zamana ve gelecekteki olası yaşam biçimlerine dair bir öngörü, uyarı oluşturmaktır. Film incelemesi nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz ile gerçekleştirilmiştir.

“Distopik düzenlerdeki Distopik düzenlerde nasıl bir yönetim şekli vardır ve bunun insanlara etkisi ne şeklindedir?, Distopik düzenlerde toplum nasıl bir tavır takınır?, Distopik toplumlarda bireysellik yok olur mu?, Gözetim altına alınan bireyler nasıl bir davranış sergiler? Sistemle uyum sağlayamayan bireyler nasıl bir yol izler?, Distopik düzenlerde hiyerarşik yapı nasıl sağlanır? Gibi soruların cevapları aranmıştır. Distopik düzenlerde tekelci bir yönetim anlayışın hakim olduğu, toplum ve birey üzerindeki baskının, kontrolün; çeşitli dayatmalarla, yasaklarla ve şiddetle sağlandığı ortaya konulmuştur. Bu film, geleceğe dair olası yaşam biçimlerine örnek teşkil etmesi ve çalışmanın konusu ve amacı doğrultusunda kapsamlı bir içerik sağlaması yönüyle tercih edilmiştir.

2. TOPLUM VE BİREY

Toplum, propaganda, inanç, cennet veya cehennem korkuları yaratarak bireyler üzerinde milliyetçilik, çevre, adet, gelenek, kültür, sonsuz inanç, batıl inanç ve deneyim gibi yükler dayatarak, bilincin içinde yaşadığı ve kişinin güvende kalmak için kendi arzusuyla tesis ettiği alt yapıyı oluşturur (Krishnamurti, 2013: 38). Birey üzerinde oluşan bu baskılar, onu toplum ile uyumlu olmaya zorlar. Ötekileştirilme korkusuyla birey toplumda kabul gören, ideal olan bireye dönüşür. Foucault, bireydeki yakalanma ve cezalandırılma korkusunun, toplumu bir denetim mekanizması haline getirdiğini ve toplumsal bilincin aksi yönünde davranış sergileyenlerin toplum tarafından ötekileştirmeye maruz bırakıldığını söyler(2007: 15).

Krishnamurti’ye (2013: 36) göre bireyler, belli bir topluma ait olup, o toplumun liderini takip ederler ve insanlar için en iyi olanı bildiğini zanneden, onlara köle muamelesi yapan ve çeşitli baskılar aracılığıyla onu kendi kurallarına itaat ettiren, belli bir grup tarafından domine edilen otoriteyi kabul ederler. Buna benzer bir başka çıkarımı Althusser (2000: 83-84) de yapar: “Birey, mevcut ideolojinin gerekliliklerini şüphesiz ve hiçbir sorun çıkarmadan yerine getirir.” Merkezi güçler, bireylerin itaatkar oluşlarından olabildiğince yararlanarak onları kendi emelleri çizgisinde dönüştürürler. Kumar, bu durumu “İnsanların her zaman için zayıf oldukları, otorite ve önderliğe gereksinim duyarlar” sözüyle açıklar (2006: 173).

Durkheim’a (1995: 8) göre toplum bir organizmadır. Bu organizmayı oluşturan her parça kendine has olan görevini gerçekleştirir. Toplum, kendi kendine var olan, bireylerin itaat ettiği, kendine has yasaları olan bir bütündür. Birey ise ödevleri ve ihtiyaçları doğrultusunda, toplumsal organizma içerisindeki rolü ölçüsünde vardır. Bireyi toplumsal bütün belirler. Birey, toplumsal yapıdaki değişiklikler doğrultusunda değişerek, gelişir. Bireyin davranışları ve düşünceleri yalnızca toplumsal dayanışma adına olmak zorundadır (Durkheim, 1995: 11-12). Durkheim, burada bireyin kendi başına var olmasının ve kendi adına hareket etmesinin mümkün olmadığından bahseder.

Bauman, (2018: 10) insanların, toplumsal oyunlarla, psikolojik hilelerle ve kişisel uğraşlarla, kör bir unutkanlığın içine sürüklendiklerini söyler. Bu sürüklenişin, onları kendi durumlarının gerçekliğinden bir hayli uzaklaştırdığını ve bu durumun deliliğin farklı biçimlerinin ta kendisi olduğunu söyler. Bauman, bahsi geçen bu deliliği; onaylanan delilik, paylaşılan delilik, kılık değiştiren ya da ilahlaştırılan delilik olarak açıklar. Toplum, insanı kaçınılmaz bir şekilde, bu deliliğin içine sokar ve bunu mutluluğun tek koşulu olarak gösterir. Toplumun bu gücü ise insandan önce de var olması ve her daim var olacak olmasından gelmektedir(2018: 10). İnsanın toplumdan ve onun isteklerinden kaçmasının mümkün olmadığı, bireylerin toplum tarafından kendilerine düşen rolü sahiplenmekten başka çarelerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bireye sunulan sahte gerçeklikler onu sahte mutluluğun içine çeker.

Durkheim’e (2016: 80-81) göre her toplum baskıcıdır. Durkheim, toplumsal davranma, düşünme ve hissetme biçimlerinin, bireysel bilinçlerin dışında var olarak sahip oldukları zorlayıcı güç sayesinde, bireye kendini kabul ettirdiğini belirtir (1995: 36). Birey, toplumun istediği biçimde yetiştirilmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak birey, toplumun istediğini yaparken üzerinde kurulan baskıyı hissetmez ve topluma bağlılığını kabul eder. Yani toplum, bireyleri, gönüllü bir itaatkar olarak yetiştirir.

Durkheim, eğitimin salt amacının toplum için, toplumsal bir varlık yaratmak olduğunu ileri sürerek her eğitimin çocuğa yalnız başına öğrenemeyeceği görme, hissetme ve hareket etme biçimlerini kabul ettirmek için oluşturulan, sürekli ve kesintisiz bir çabadan ileri geldiğini söyler (1995: 38). Bireylere, yaşamlarının ilk günlerinden itibaren, belirli vakitlerde yemek, içmek ve uyumak, uslu ve yumuşak başlı olmak öğretilmektedir. İlerleyen zamanlarda da bireyler, başkalarını örnek almaya, gelenekleri ve görgü kurallarını öğrenmeye, toplum adına faydalı bir birey olmaya teşvik edilmektedir. Bunlar zamanla bireyin itiyatları haline gelerek, onu, olması gereken iyi bir vatandaş yapmaktadır. Bireylerin hayatları boyunca etkisinde kaldığı bu baskılar, onları, direkt olarak kendi ideolojisine göre şekillendirmeye çalışan toplumsal çevrenin baskılarıdır. Birey bu toplumsal çevrenin bir ürünüdür. Haliyle ondan bağımsız olamaz. Bireyden beklenen

bu fedakarlıklar ona mutluluğun anahtarı olarak sunulmaktadır. Ancak asıl olan sahte gerçekliklerin sahte mutlulukları doğurduğudur.

3. DİSTOPYA KAVRAMI

Distopya, Dystopia kelimesinden gelmektedir. “Dys” eki Yunanca kökenli olup, kötü, fena anlamlarına gelmektedir. Bu ek, yine Yunanca yer anlamına gelen “topia” ile birleşince “kötü yer” anlamına gelmektedir. Genellikle distopya kelimesinin kullanılmasının yanında; karşı ütopya, kakotopya, negatif ütopya gibi kavramalar da tercih edilmektedir. Distopya kelimesini ilk olarak John Stuart Mill’ in, parlamentoda, muhalifleri eleştirirken kullandığı bilinmektedir (Uslu, 2019: 62).

Distopya, siyasi yozlaşma, insan haklarının ortadan kaldırılması, yabancılaşma, totaliter yapı, bürokrasi, teknolojik, biyolojik ve toplumsal kontrol gibi konuların ortaya çıkarabileceği sonuçları gözler önüne seren, uyarıcı nitelikte, kurmaca bir dünyanın betimidir (Ülger, 2018: 13).

Sinemada distopyanın, sıklıkla ele alındığını söylemek mümkündür. Tüm distopik unsurlar bir araya getirilerek distopik bir toplum yaratılmaktadır. Yaratılan distopik toplumlarda genellikle hakim olan yönetim şekli otoriter ve totaliter rejimdir. Bu baskıcı rejimler karşısında bireylerim yaşam mücadelesi gösterilmektedir. Sinemada distopyanın temsili gelecekte olası yaşam biçimlerine karşı bir hazırlık niteliği taşımaktadır. Distopya sineması

4. DİSTOPİK UNSURLAR

Distopyaları, totaliter bir yapılanmaya sahip distopyalar ve çoğunlukla insanın ve ideolojilerin sebep olduğu felaketler sonrasında hayatta kalanların, yaşam savaşı verdiği kıyamet sonrası distopyalar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür(Altınkaya, 2016: 98). Distopyaların işlenişleri farklı olsa da genellikle ortak bir mesele üzerinden yola çıktığı söylenebilir. Bu meseleler, öncelikli olarak bireysel davranmanın ve özgürlüğün yasaklanması, düşünme eyleminin teknolojik veya tıbbi müdahalelerle ortadan kaldırılması, baskıcı, totaliter yönetim biçimlerinin insan yaşamına etkisi ve mahremiyetin gözetilmemesi gibi meselelerdir. Bu distopik çatıların tipik öğeleri aşağıdaki gibidir:

- ✓ Üst, orta ve aşağı sınıflardan oluşan kesin ve bozulmaz bir hiyerarşik sınıf sistemi.
- ✓ Sınıf sistemini koruma amacı güden eğitim sistemi ve propaganda.
- ✓ Bireyselliğin kaldırılması.
- ✓ Devletin ideolojilerini temsil eden sembollerin sunulması
- ✓ Devlet tarafından uygulanan sürekli gözetim.
- ✓ Dramatik sosyal değişiklikleri haklı çıkaran bir felaket.
- ✓ Toplumdan şüphe eden bir ana karakter.
- ✓ Gelişmiş teknoloji (Aktaran: Bilis, 2018: 57).

Dolgun’a (2015: 230) göre distopyalar; bireyselliğin ve mahremiyetin, merkezi güç aracılığıyla ortadan kaldırılması; toplumun devamlı olarak göz hapsine maruz bırakılması; toplumu süregelen bir denetime maruz bırakan bütüncül bir devlet yapısı gibi ortak temalardan hareket etmektedir. Distopik toplumsal yapılarda bireyselliklerin yok edilmesi temel, ortak düşüncedir. İnsanların var olma nedeni, merkezi güç olan iktidara hizmet etmektir. Bireyin ve bireysel olanın değeri yoktur. Toplumda bir tek tipleşme durumu vardır. Farklı olmak, dikkat çekmek ve düşünmek yasaktır. Çünkü bu durumun kişiler arasında bir eşitsizliğe sebep olacağı algısı yaratılmıştır. Bu mevcut düzene aykırı davranışlarda bulunmak şiddet, ötekileştirme veya yok etme gibi korku temelli yaptırımlarla cezalandırılmaktadır.

5. DİSTOPYALARDA KONTROL MEKANİZMALARI

Distopik anlatılardaki siyasi yapılarda genellikle her şey iktidarın tekelindedir. Bireyselliğin ve özgürlüklerin tümüyle yok edildiği, bireylerin mevcut kurallara göre yaşadığı bir sistem vardır. Şiddet temelli bir disiplin anlayışı ile bireyler, gündelik yaşamlarının her anında sıkı bir denetim altındadırlar. İdari yapı, kurmuş olduğu veya arzuladığı sistemi oluşturmak ve sürekliliğini sağlamak için ortak bir bilinç oluşturmaya çalışır. Herkesin birbirine benzediği bir dünya yaratır. Uslu’nun (2019: 62) da belirttiği üzere “Tasarlanan davranışlar, tasarlanan bireylere, tasarlanan mutluluk hazzı sunmaktadır”

Bireyler arasındaki duygusal birlikteliklere ancak devlet planlanmasıyla, çocuk sahibi olmaya ise ancak toplum için faydalı bireyler yetiştirmek için izin verilmektedir. Bireyin en doğal haklarından biri olan hissetme hali bireylerin elinden alınmaktadır. Aile kavramının içi boşaltılarak, salt iktidar ve onun mevcut düzeninin devamlılığı için gerekli bir kurum haline getirilmiştir. Distopik düzenlerde bu gibi yaptırımlarla bireylerin eylemleri kontrol altına alınmaktadır.

Distopik filmlerde görülen birey ve toplum üzerindeki kontrol mekanizmaları aşağıdaki gibidir:

- ✓ Kurumsal Kontrol: Devletin veya büyük şirketlerin hegemonyası altında olan bireyler, bir meta olarak kullanılmaktadır. Bağlı olduğu merkezi güç için var olan bireyler, zihinsel ve fiziksel olarak tek tiptir.
- ✓ Otoriter ve Teokratik Kontrol: Diktatör ya da teokratik hükümet tarafından uygulanan din veya ideoloji temelli denetim düzenidir. Otorite ve kontrolü tekelinde tutan egemen güç, ideolojisinin arkasına sığınarak, vatandaşların ona tabi olması için çeşitli yöntemlerle, devamlı propaganda yapmaktadır. Olağanüstü özelliklere sahip simgesel bir şahıs veya bir nosyon yaratılarak, ilahlaştırılır. Aykırılık yasaklanarak tek tip bir toplum yaratılır. Aykırı davranan bireyler şiddet, ötekileştirme veya yok edilmekle cezalandırılmaktadır (Cantaş, 2017: 64).
- ✓ Bürokratik Kontrol: Acımasız ve bireyi değersizleştiren yönetmelikler söz konusudur. Yasalar insanın mantığına aykırıdır, egemen gücün yarattığı, koşulsuz ve sorgusuz olarak kabul edilen “iktidarın mantığı” geçerlidir. Kanunlar ilahi yasalar niteliğindedir. Bireylerin her türlü ihtiyaçları göz ardı edilerek, mevcut düzene uymaları istenir.
- ✓ Totaliter Yönetim: Toplum, belirli bir ideoloji, din vs. altında bütünleştirilmiştir. Toplum güdülen, yöneten ise güden konumundadır. Lider, kendi benliğini toplumun benliği haline getirerek toplumla yekvücut olur (Friedrich-Brzezinski, 1964: 29). Tek parti yönetimi söz konusudur. Halk bu tek partinin ideolojilerini kendine amaç edinir (Linz, 2012: 41-44).
- ✓ Güvenlik Güçleri ve Gözetim: Bireyler tüm yaşamsal alanlara yerleştirilen kameralarla ve her an her yerden çıkabilecek güvenlik güçlerince gözetlenmektedir. Bireyler kişisel alanları da dahil olmak üzere asla tek başına bırakılmaz. Süreğen bir gözetleme durumu söz konusudur.
- ✓ Teknolojik Kontrol: Toplum, bilgisayar ve robotlarla yönetilmektedir. Doğa, kültür ortadan kaldırılmış, toplum adeta mekanikleşmiştir. İnsanlar, bedenlerine veya zihinlerine yapılan dijital müdahalelerle köleleştirilmişlerdir (Cantaş, 2017: 64).

6. DİSTOPIK FİMLER

Sinemada distopya, bilimkurgu türünün alt dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ikisi de gelecekteki veya bilinmeyen bir zamandaki kurmaca hikayesini, uyarıcı bir nitelikte aktarır. Ancak bilimkurguya göre distopyanın uyarıcı yönünün daha etkin olduğu söylenebilir. Distopik film tarihine bakıldığında 1960'lı yıllar itibarıyla başladığı ve bilimkurgu ile iç içe olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda distopya sinemasında bir artış olduğu görülmektedir. Distopik filmlerdeki bu artışın içinde bulunulan dönemin ekonomik, politik, sosyolojik ve teknolojik gelişmeleriyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Değişen yaşam biçimleri, izleyicinin geleceğe, bilinmezliğe olan ilgisi de bu artışı tetiklemeyle birlikte sinemanın aydınlatıcı yönünü de ortaya çıkarmaktadır.

Genel olarak distopik filmlere bakıldığında iki ana varsayım üzerine kurulduğu söylenebilir; totaliter düzenin hakim olduğu distopik filmler, kıyamet sonrası distopik filmler. Totaliter bir yapının hakim olduğu filmlerde çoğunlukla tekelci bir yönetim söz konusudur. Yönetimdeki tekel kutsallaştırılmış ve genellikle kendisini temsil eden bir simge ya da slogana sahiptir. Toplum, sıkı bir tahakkümle karşı karşıyadır ve bu durumu olağan olarak kabul etmektedir. Bireysellik yok edilmiştir ve ortak hafızaya sahip bilinçler yaratılmıştır. Kıyamet sonrası filmlere bakıldığında ise dünyada sıklıkla insanın sebep olduğu ya da salgın hastalık gibi felaketin yaşandığı ve bu felaket sonrası hayatta kalanların verdiği yaşam savaşının anlatıldığı görülmektedir (Altınkaya, 2016: 97). Metropolis, Elysium, Gattaca, Blade Runner, The Lobster, Brazil, ve 8. Başlıkta ele alınan Equilibrium filmi totaliter düzenle yönetilen baskıcı distopik bir dünyanın anlatıldığı filmlere örnek verilebilir. 12 Maymun, 28 Days Later, The Road, Blindness, Snowpiercer, Cargo filmleri ise kıyamet sonrası filmlere örnek verilebilir.

7. EQUİLİBRİUM FİLM KÜNYESİ

Film	: Equilibrium
Senaryo	: Kurt Wimmer
Yönetmen	: Kurt Wimmer
Oyuncular	: Christian Bale, Sean Bean, Emily Watson
Yapım Yılı	: 2002
Tür	: Distopya, Drama
Ülke	: ABD

8. EQUİLİBRİUM FİLM KONUSU

Bahsi geçen filmde bir Üçüncü Dünya Savaşı yaşanmıştır. Filmde, distopik bir toplumda, Peder adında bir yönetici tarafından yönetilen Libiria ülkesinde yaşananlar anlatılmaktadır. Bu ülkede hissetmek yasaktır. Duyguların savaflara sebep olduğuna inanılmaktadır. İnsanların hissetmelerine sebep olacak her şey engellenmiştir. İnsanlar düzenli olarak Proziyum adı verilen ilaçları kullanarak hislerinin önüne geçmektedirler. İnsanlar, Libiria'nın her yerinde gözetime mahkum edilmişlerdir. Grammaton Rahip adındaki polisler ülkenin her yerinde hissetme suçu işleyenleri aramaktadır. Ele geçirilen hissetme suçluları yakılarak ortadan kaldırılmaktadır.

9. EQUİLİBRİUM FİLM İNCELEMESİ

Bu çalışma, distopik toplumlarda insanın hiçbir değerinin olmadığı ana varsayımından yola çıkan, Equilibrium filmi aracılığıyla sunulan distopik düzende, distopik yönetim biçimlerini, bireyin ve toplumun durumunu betimlemeye yönelik nitel bir araştırmadır. Betimsel analiz yönteminin kullanıldığı çalışmanın verileri aşağıdaki gibidir:

- ✓ Distopik düzenlerde gözetim olgusu nasıldır?
- ✓ Distopik düzenlerde nasıl bir yönetim şekli vardır ve bunun insanlara etkisi ne şekildedir?
- ✓ Distopik düzenlerde toplum nasıl bir tavır takınır?
- ✓ Distopik toplumlarda bireysellik yok olur mu?
- ✓ Distopik düzenlerde hiyerarşik yapı nasıl sağlanır?
- ✓ Sistemle uyum sağlayamayan bireyler nasıl bir yol izler?

9.1. Gözetim

Distopyalardaki belirgin özelliklerden biri olan, devlet tarafından uygulanan sürekli gözetim Libiria ülkesinde de vardır. Ülkede insanların olabileceği her yerde; evde, sokakta, iş yerinde vs. dev ekranlar yer almaktadır. Bireyler bu ekranlar tarafından devamlı olarak gözetlendiklerini düşünerek yaşamaktadır. Peder'in dev ekranlarda sürekli olarak yayınlanan sözleri aracılığıyla toplumsal bir bilinç oluşturulmaktadır. Peder'in her yerde olması, toplumda bir gözetim algısı yaratarak toplumu istenilen davranış değişikliğine götürmektedir. Bu durum gözetimin birey üzerinde yarattığı tahakkümün gücünü gözler önüne sermektedir. Distopik toplumlardaki otokratik ve teokratik kontrolün gücü burada kendini göstermektedir.

Resim 1: Peder'in Dev Ekranlardaki Görüntüsü

Bu distopik düzende bir Panoptik işleyiş durumu hakimdir. Foucault' a göre Panoptikon, iktidarın otomatik işleyişini sağlayarak bilinçli ve sürekli bir gözetleme hali yaratır (1992: 252). Filmde bireyler her an her yerde gözetlendiklerinin bilincindedirler. Sürekli gözetlenme hali iktidarı bireyin iç dünyasında kendiliğinden var kılar(Foucault, 1992: 254). Ülkenin her yerinde bulunan dev ekranlar ve havada dolaşan zeplinler, iktidarın gözü rolündedir. Bu sebeple bireyler kendi kendilerini sürekli olarak denetim altında tutarlar. Bu duruma filmde örnek vermek gerekirse insanlar her gün düzenli olarak Proziyum kullanmak zorunda oldukları için her an yanlarında Proziyum taşımakta ve zamanı geldiğinde nerede olurlarsa olsunlar bu ilacı kendilerine enjekte etmektedirler. Foucault'un (1992: 254) da belirttiği üzere Gözetlenme hali bireyi kendi üzerinde kendiliğinden etkili kılmaktadır.

Resim 2: Proziyum Kullanan İnsanlar

9.2. Yönetim Şekli ve Etkileri

Totalitarizm, totaliter baskıcı yönetim distopyalardaki belirgin bir yönetim şeklidir. Totaliter yönetimde tek karar mercii vardır o da iktidardır. Libria ülkesindeki kuralların yalnızca Peder tarafından koyulduğu ve sorgusuz bir şekilde kabul edildiği filmde geçen, aşağıdaki diyalogdan net bir şekilde anlaşılmaktadır:

- ✓ Konsey Üyesi: Peder suçluların ilk görüşte yargısız vurulmalarına karar verdi.
- ✓ John: Ama bu yasaya aykırı.
- ✓ Konsey Üyesi: Bu Peder'in isteğidir ve kanun da Pederdir.

Yaşanmış olan üçüncü dünya savaşı, iktidarın ideolojileri doğrultusunda gerçekleştirdiği sosyal değişiklikleri haklı çıkarmıştır. Bu gerekçe ile toplumda farklı düşünmek, görünmek, davranmak iktidar tarafından yasaklanmıştır. Totaliter baskıcı bir yönetimle toplum istenildiği gibi ayakta tutulmaktadır. Toplum tekdüze bir yaşam sürmektedir. Herkes birbirine benzemektedir. Giydikleri kıyafetleri, yüz ifadeleri, yürüyüş biçimleri aynı olan insanlar yekvücut olarak hareket etmektedirler. Distopyalarda sıklıkla rastlanılan durumlardan olan tekdüze yaşam biçimi, tek tip insanlar film boyunca kendini göstermektedir.

Bu ülkede insanlar üzerinde herhangi bir duygusallığa sebep olacak resim, müzik, kitap vb. sanat eserleri bulundurmamak, bunlarla ilgilenmek veya bunları yapanları ele vermemek en büyük suçlardan biridir. Tüm sanat eserleri EC-10 olarak isimlendirilmiştir. Bu eserler ve bunlarla birlikte bulunan kişiler Grammatonrahip adlı görevliler tarafından yakılarak cezalandırılmaktadır. Grammatonrahiplerin kurumsal kontrolün göstergesi niteliğinde olduğu söylenebilir. İktidarın emriyle bir meta olarak kullanılmaktadırlar. Bağlı olduğu merkezi güç için insan öldüren bu kişiler zihinsel ve fiziksel olarak tek tiptir. Devlet için yaşar ve devlet için ölürlür. Ortadan kaldırma eylemi, şiddet uygulama, iktidara, devlete körü körüne bağlılık distopyalarda görülen kaçınılmaz bir durumdur. İktidarın tehdit olarak gördüğü her şey ve herkes acımasız ve ibretlik bir şekilde ortadan kaldırılır. Filmde büyük sanat eserleri ile yakalanan insanların dev fırınlarında yakılması bu duruma örnek olarak verilebilir.

Resim 3: Sanat Eserleri ile Yakalanan Mary'nin Yakılmak Üzere Fırına Götürülmesi

Grammatonrahipler yaptıkları araştırmalardan veya gelen ihbarlardan hareket ederek yeraltı çetesi avına çıkmaktadırlar. Filmin birçok sahnesinde yıkık binalara baskınlar düzenleyip, oradaki insanları öldürmekte ve ele geçirdikleri EC-10'ları yakmaktadırlar. Distopyalardaki acımasız cezalandırma yöntemlerinden biri olan yok etme eylemi burada kendini göstermektedir. Ülkede insanların mevcut düzene aykırı yaşaması, korku temelli, şiddet içerikli yaptırımlarla cezalandırılmaktadır.

Resim 4: Sanat Eserlerinin Yakılması

9.3. Toplumun Tutumu

Distopyalarda görülen tipik unsurlardan biri olan ilahlaştırma, filmin ilk dakikalarından bile fark edilmektedir. Ülke Peder adı verilen ve tek karar mercii kendisi olan bir lider tarafından yönetilmektedir. Filmin ilk sahnesi Peder'in topluma seslenişi ile başlamaktadır. Tüm toplum Pederi bir ilahmış gibi can kulağıyla dinlemektedir. Bu durum insanların her zaman için bir lidere, otoriteye ihtiyaç duyduklarından kaynaklanmaktadır (Kumar, 2006: 173).

Ülkenin her yerinde bulunan dev ekranlarda, Peder'in geçmişte insanın kalbinde duygu hastalığı olduğunu, bu hastalığın insanı sevgi, nefret, aşk, şiddet ve savaş gibi yıkımlara götüren durumlara sebep olduğunu ve Proziyum sayesinde insanlığın bu hastalıktan kurtulduğunu anlattığı görüntüleri yayınlanmaktadır. Proziyumun insanlığa barışı getirerek, bir bütünlük yarattığı propagandası yapılmaktadır. Toplum, kendisini yavaş yavaş yok eden bu ilacın kölesi olmuştur. İnsanlar birbirlerine sürekli olarak Proziyumu hatırlatmaktadır. Öyleki filmde proziyum kullanmadığı için eşlerini, babalarını, arkadaşlarını yetkililere şikayet edip, onların ölümüne sebep olan kişilere şahit olunmaktadır. Bu durum distopyalarda görülen duyarsızlaşma halinin de tipik bir örneğidir.

İktidar için bir tehdit olan aşk, sevinç, sanat gibi iyileştirici gücü olan duyguların ve sanatsal uğraşların, insanı olumsuz etkileyerek, onu çöküşe sürüklediğine dair propagandalar yapılmaktadır. Toplum kendisini bu çöküşten kurtarabilecek yegane şeyin Proziyum olduğuna inanmıştır. Toplumdan ayrı düşmek istemeyen bireyler, toplumda yer edinebilmek için düşünme, hissetme ve davranma biçimlerinden kendi rızasıyla kaçınmıştır ve davranışlarını topluma göre şekillendirmiştir (Foucault, 2007: 15). Filmdeki bir sahnede Grammatonrahiplerin ele geçirdiği köpeği bile tehlike olarak görüp, öldürmek istemesi bireyin düşünme ve sorgula yetisini kaybettiğinden ileri gelmektedir. Bauman'ın (2018: 10) belirttiği gibi insanlar toplumsal oyunlarla, psikolojik hilelerle kör bir unutkanlığın içine sürüklenir ve kendi durumunun gerçekliğinden uzaklaştırılır. Burada Proziyum ile bireylerin düşünme ve sorgulama ihtiyaçlarının önüne geçilmiştir.

Duyguların, hissetmenin yıkımlara sebep olduğuna inanılan bu ülkede, Proziyum adındaki bir ilaçla insanların hissetme özellikleri elinden alınmaktadır. Bu ilaç kullanımı, her gün düzenli olarak yapılan anonslarla topluma hatırlatılmakta ve insanlar yanlarında taşıdıkları bu ilacı vücutlarına enjekte etmektedirler. Proziyum, devleti temsil eden bir sembol niteliği taşımaktadır. Bu distopik filmde ortak toplumsal bilinç Proziyum ile sağlanmıştır. Proziyum, devletin toplum üzerindeki hakimiyetini koruyan en güçlü silahtır. Çünkü bu ilaç, bireyleri hissizleştirerek, onları duygusuz robotlara dönüştürmektedir. Bu durum distopyalarda sıklıkla rastlanılan robotlaşmış insan örneği olarak karşımıza çıkar. Buna benzer bir yapı filmde, insanlar için evden-işe, işten-eve şeklinde bir yaşam döngüsü yaratılarak sağlanmıştır. İnsanların sürekli bir arada olmalarına rağmen sosyal yaşamdan uzak ve birbirlerine karşı herhangi sohbette bulunmamaları da bu duruma örnek olarak verilebilir.

Distopyalarda toplumun, iktidarı tanrısalılaştırdığı ve yaşadıkları hayatın arzu edilen bir hayat olduğuna inandığı sıkça görülen bir durumdur. Filmde herkes Peder için yaşamaktan, onun için öldürmekten ve onun yarattığı sistemin devamlılığını sağlamaktan memnundur. Bireyler, yaratılan sahte gerçekliklerle yaşadıkları toplumun mükemmel olduğuna inanmaktadırlar. Grammaton rahip olan John ve sorguya çektiği yeraltı direniş örgütünden olan Mary arasında geçen diyalog aşağıdaki gibidir:

- ✓ Mary: Sana bir şey soracağım. Neden yaşıyorsun?
- ✓ John: Bu harika toplumun devamını korumak için yaşıyorum. Libria'ya hizmet etmek için yaşıyorum.
- ✓ Mary: Bu bir kısırdöngü. Varlığını sürdürmek için varsın. Amacın ne?
- ✓ John: Senin amacın ne?
- ✓ Mary: Hissetmek. Bunu hiç yapmadığın için ne anlama geldiğini bilemezsin ama nefes almak kadar gerekli bir şey. Onsuz, aşksız, acı ve öfke olmadan nefes almak bir saatin tik-taklarından farksızdır.

Friedrich ve Brzezinski'nin (1964: 29) de dediği gibi yöneten güden, toplum ise güdülen konumundadır. Liderin kendi benliği ile toplumun benliğini bütünleştirmeyi başardığı yukarıdaki diyalogdan anlaşılmaktadır.

9.4. Bireysellik

Herkes bir arada çalışmakta ve kimse yalnız bırakılmamaktadır. İnsanlar ancak ve ancak iş ve devlet için bir arada olmak zorundadırlar. Aileler arasında bile resmiyet ve katı bir disiplin söz konusudur. Aile kavramının anlamını yitirdiği bu toplumda insanlar evden işe işten eve mantığıyla devlet için çalışmakta ve iş dışında herhangi biriyle iletişim kurmamaktadır. Filmde, herhangi bir aile, arkadaşlık ilişkisine veya sosyal aktiviteye rastlanmamaktadır. Bu durum distopyaların temel ilkelerinden olan bireyselliğin kaldırılması ilkesiyle bağdaşmaktadır.

9.5. Hiyerarşik Yapı

Filmde üst, orta ve aşağı sınıflardan oluşan kesin ve bozulmaz bir hiyerarşik sınıf sistemi olduğu görülmektedir. Üst sınıfta Peder, orta sınıfta Grammaton rahipler ve aşağı sınıfta çalışan sınıfı vardır. Bu hiyerarşik düzen eğitim sistemi ve propagandalar aracılığıyla titiz bir şekilde korunmaktadır. Bu durum Durkheim'in (1995: 38) "Eğitimin salt amacının toplum için, toplumsal bir varlık yaratmaktan ileri geldiği" sözünü hatırlatır. Çeşitli askeri eğitimlerle erkekler soğukkanlı birer Grammatonrahip olarak yetiştirilmektedir. Verilen ilaçlarla insanlar otoriteye karşı uysal, itaatkar davranırken birbirlerine karşı soğukkanlı ve düşmanca davranmaktadır.

Resim 5: Hiyerarşik Oturma Düzeni

9.6. Sistemle Mücadele

Distopyalarda sistemin sorunlu olduğuna dair şüphe duyan biri ya da birileri hep var olmuştur. Bu kişiler sisteme karşı mücadele eder ve düzeni yeniden oluşturmaya çalışırlar. Proziyum kullanmayı bırakıp, duyguların iyileştirici gücünün farkına varan insanlar yeraltı direniş grubunu oluşturmuşlardır. Direniş üyeleri dışında nerede yaşadıkları bilinmeyen bu direnişçiler iktidar için önemli bir tehlike oluşturmaktadır. Bu tehlikenin farkına varan iktidar, Grammatonrahip adı verilen güvenlik güçlerini bu kişileri bulmak ve yok etmekle görevlendirmiştir. Grammatonrahipler sürekli olarak ülke içindeki hissetme suçlularını aramak ve ele geçirilen EC-10'ları yakarak yok etmektedir. Ülkede adeta bir iç savaş durumu vardır. İktidarını bir yıkım üzerine kuran Lider yine yıkımlarla devamlılığını korumaktadır. Liderin topluma vadettiği savaşı bir toplum ütopyası yerini karanlık bir distopyaya bırakmıştır.

Filmde John, distopyalarda olmazsa olmaz olan, toplumdan şüphe eden ana karakter olarak karşımıza çıkar. Liderin güvenilir adamlarından biri olan, hissetme suçlusu avlayan Grammatonrahip John, Proziyum kullanmayı bırakıp hissetmeye başlar. Hissetmenin onda yarattığı etkiler sebebiyle geçmişini ve yaptıklarını anımsar. Zamanla hisleri onu yönlendirmeye başlar ve kendini yaptığı işi, davranışlarını, yaşadığı toplumu sorgularken bulur. Bu sorgulama süreci onda önemli davranış değişikliklerine sebep olur. Yıllar boyunca yaptığı grammatonrahiplik görevini bırakarak yeraltı direniş grubuna katılır ve mevcut baskıcı düzenin yıkımı için uğraşır. Her şeye rağmen aklın ve duyguların birlikteliği bir umut olduğuna işaret etmektedir.

10. SONUÇ

İncelenen filmde yukarıda bahsi geçen distopik unsurların ve denetim mekanizmalarının neredeyse tümünün hakim olduğu distopik bir toplumdan bahsedilmektedir. Totaliter bir sistemle yönetilen, bireyin hayatının her anında süregelen bir gözetime maruz bırakıldığı, bireylerde bir gözetlenme kaygısı yaratıldığı bu distopik toplumda insanın bir önemini olmadığı görülmüştür. Toplum, ilaçlarla hissizleştirilmiş mekanik insanlardan oluşmuştur. Filmde bireyin tek amacının merkezi güç için çalışmak olduğu ve onun adına yıkımlar gerçekleştirdiği bir düzen vardır. Bireyler, kendilerine yabancılaşmış, gerek ilaçlarla gerekse eğitimlerle zihinleri uyuşturulmuş, birer meta haline getirilmiştir.

Topluma empoze edilen; iyi bir yaşam için yıkım felsefesi, bireylerde kör zihinler yaratmıştır. Bireyler yalnızca iktidar için yaşayan, soğukkanlı, acımasız birer robota dönüştürülmüştür. İnsana kendini iyi hissettiren tüm duyguların ve özgürlüklerin yasak olduğu bu distopik toplumda, birey kavramının yok edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Krishnamurti'nin (2013: 36) de belirttiği gibi insanlar onlara köle muamelesi yapan ve çeşitli denetim yöntemleriyle onu kendi kurallarına boyun eğdiren otoriteyi kabul ederler.

Filmde, iktidar evde, sokakta, iş yerlerinde kurulu dev ekranlarda boy göstererek bireylere her an her yerde olduğunu hatırlatmaktadır. Bu kesintisiz, süregelen gözetim, kullanılan ilaçlarla da beraber birey üzerinde baskı oluşturarak, etkili bir silaha dönüşmektedir. Yaratılan toplumda insanlar, fiziksel ve zihinsel olarak tek tipleşerek birbirinden farksız hale getirilmiştir. Duygulardan, arkadaşlıktan, etkileşimden uzak yaşayan insanlar birbirlerine karşı hissizleşerek, soğukkanlı bir tavırla birbirlerinin ölümlerine sebep olmaktadır. Bireylerin korku ve gözetim baskısı sebebiyle kimliklerini yitirdikleri ve yaşamlarını mevcut düzen için sürdüren, mekanik bir canlıya dönüştükleri ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada, distopik filmlerde toplumsal kontrolün, korku, kaygı, baskıcı yönetim, tıbbi ve psikolojik müdahaleler, şiddet içerikli yaptırımlar, sürekli gözetim gibi mekanizmalarla sağlandığı ortaya konulmuştur. Bu distopik film aracılığıyla geleceğe dair olası yaşam biçimi, distopik düzenlerdeki baskıcı toplum yapısı, bireyin, bireyselliğin ve sosyal varlığın yok edilişi açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Filmdeki örneklerin betimsel analiz yöntemiyle incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda yönetimin, kendi ideolojileri uğurunda insani değerleri görmezden gelerek, bireyleri tıbbi müdahalelere, gözetime, şiddete maruz bırakarak, arzu ettiği biçime dönüştürdüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Tüm bunlar sonucunda bireyin bir değerinin olmadığı, bireyselliğin kabul edilmediği, insanların gözetlenme, dışlanma ve yaşam kaygısı ile davranışlarını kontrol altında tuttukları ortaya çıkarılmıştır. Distopik filmlerin içinde bulunan zamanın ekonomik, politik, teknolojik gelişmelerinden beslendiği düşünüldüğünde, film günümüze ve geleceğe dair bir uyarı görevi görmektedir. İzleyicinin içinde bulunduğu dünya ile gelecekte olması muhtemel yeni dünya arasında bir karşılaştırma yapmasını sağlayarak, sorgulama durumu yaratmaktadır. Distopik filmlerdeki distopik temsiller aracılığıyla gelecek deneyimlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altinkaya, Talha (2016). *Frankfurt Okulu'nun (Aydınlanma Eleştirisi) Penceresinden 'The Road', 'Snowpiercer', 'Cloud Atlas' Filmleri Özelinde Distopyalar*. Sinefilozofi Dergisi. Elde edilme tarihi: 31 Ağustos 2020, <https://www.academia.edu/35044968/>
- Bauman, Z. (2018). *Bireyselleşmiş Toplum*. (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilis, E. A. (2018, Nisan). *Yorgos Lanthimos Filmlerinde Distopyan Temsiller*. [Online Dergi]. Akdeniz İletişim Fakültesi Dergisi. Elde edilme tarihi: 30 Ağustos 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/501598>
- Cantaş, A. (2017). *Distopik Filmlerin Göstergibilimsel Analizi ve Terry Gilliam sineması*, Yüksek lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dolgun, U. (2015). *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Durkheim, E. (1995). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*. (Çev: Cemal Bali Akal). İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2016). *Toplumbilim Dersleri*. (Çev. Prof. Dr. Özer Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Foucault, Michel (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitapevi.
- Faucolt, Michael (2007). *İktidarın Gözü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Friedrich, C. J. Brzezinski, Z. K. (1964). *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*. (Çev. Oğuz Onaran). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı ütopya*. (Çev. Ali Galip). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Krishnamurti, J. (2013). *Birey ve Toplum*. (Çev. Mihriban Doğan). İstanbul: Omega Yayınları.
- Linz, J.J. (2012). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*. (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Liberte Yayınları.
- Uslu, E. G. (2019). *Ütopik ve Distopik Filmlerde Geleceğin İnsanı*. Konya: Palet Yayınları.
- Ülger, G. (2018). *Ütopyadan Distopyaya*. (Ed. Gürdal Ülger). Distopya: Hayal ile Gerçek Arasında. İstanbul: Aya Kitap, s. 9-27.
- Wimmer, K. (2002). *Equilibrium*. ABD: Dimension Home Video.